
ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41'367.355.2 ; 811.163.41'367.634
ID: 199302412
DOI: 10.2298/JFI1369319T
Примљено: 4. априла 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

СРЕТО З. ТАНАСИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

ВРЕМЕНСКО И УЗРОЧНО ЗНАЧЕЊЕ ВЕЗНИКА *ПОШТО* У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

У раду се говори о реченицама с везником *пошто*. Циљ рада је да се испита да ли постоје могућности да се утврде неке формалне разлике међу реченицама са временским и узрочним значењем тог везника. Анализа грађе из различитих функционалних стилова показала је да у највећем броју случајева постоје синтаксичке разлике међу временским и узрочним реченицама с везником *пошто*.

Кључне ријечи и изрази: савремени српски језик, синтакса, зависнословена реченица, везник *пошто*.

У нашој граматичкој литератури за везник *пошто* се наводи да може повезивати просте реченице (клаузе) у сложеним реченицама с временским и узрочним значењем. То читамо у великој Стевановићевој граматици, а и у граматици Ж. Станојчића и Љ. Поповића се овај везник јавља и међу везницима узрочних реченица. Да у реченицама с овим везником временски однос међу клаузама може бити потиснут у корист узрочно-последичног, наводи се и у граматици Р. Симића и Ј. Јовановић. И Павица Мразовић наводи овај везник и међу узрочним везницима; а и међу узрочним везницима наводи га и Ж. Станојчић у својој граматици. Поред тога, у монографији о исказивању узрока Милош Ковачевић наводи везник *пошто* с другим везницима узрочних реченица.

У овом раду ја ћу се позабавити питањем употребе везника *пошто* у временским и узрочним реченицама. Циљ рада је да се утврди

---

* sreto.tanasic@isj.sanu.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта 178021 – *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

има ли и каквих синтаксичких посебности по којима се разликују временске и узрочне реченице с овим везником. У том циљу описаће се временске и узрочне реченице с тим везником и потражити такве посебности. Колико ми је познато, досад у нашој стручној литератури није постављано овакво питање¹.

Као што је наведено, везник *йошійо* није споран као синтаксичка ознака временских реченица. И његово значење ту није спорно: овај везник уводи зависне временске клаузе у сложеној реченици којим се исказује вријеме послѣје кога се дешава радња исказана предикатом управне клаузе. Такве радње се могу односити на прошлост, а то илуструју сљедећи примјери.

[1]

1. Тако, *йошійо* су у први мах скоро сви полегали, под шаторима, по рупама, на слами, све их је више било који су подизали главе (Црњански 1, 24).
2. Исакович, сав надувен од немоћног беса, *йошійо* је наредио да се позове фелчер и да приђу кола на која ће га после, као мрцину, натоварити, познаде свог војника, јер их је све лично знао (Црњански 1, 37–38).
3. Прођоше парк до осветљених степеница дворца, као сабласти, *йошійо* су, један за другим, били пришли бискуповој руци (Црњански 1, 41).
4. Отерали су га, наравно, на робију и изашао је на слободу **тек** *йошійо* је Анте Павелић основао Независну државу Хрватску (Капор, 344).
5. Тих дана се са Дрине вратио везиров ћехаја Сулејман-паша Скопљак, *йошійо* је, како се у Конаку говорило, потпуно разбио српске устанике (Андрић, 54).
6. Тек *йошійо* је устао и отресао се, спази стару жену како тетурала и по срђе уз ограду шљивика (Ћопић, 174).
7. *Пошійо* је без покрета и промене на лицу саслушао Давилове речи у Давнином преводу, он је одмах, не губећи речи о мртвима, прешао на судбину и делање живих (Андрић, 379).
8. Сјекао их је посебном сјекиром у шуми, изнад њиве која најбоље рађа, **тек** *йошійо* би их засуо црним конављанским вином (Братић 2, 53).

¹ Истина, Ксенија Милошевић разматра у једном раду улогу вида и времена (свим) узрочним реченицама (Милошевић 1985), али се не бави питањем идентификације везника *йошійо* с узрочним и временским значењем, па није овакво питање ни поставила.

9. Када бих дошао у неку западну земљу, домаћин би најпре проверио да ли се налазим у *Бијелој књизи* и **тек** *йошійо* **би се уверио** да сам у њој, **обасипао** **би** ме свим почастима и гостопримством (Капор, 346).
10. *Пошійо* још неко време **позазговарасмо**, ... **извиним** ... **се** и **пођем** (Антонић 2001: 131; Домановић).
11. И једне ноћи, пред свитање, *йошійо* је дуго **бдео** мучен тим мислима, дечак **се дигао** из дроњака у којим је спавао ... (Андрић, 115).

Михаило Стевановић истиче да се у реченицама с овим везником исказује постериорност: радња управне клаузе врши се последије радње зависне временске клаузе. Напомиње да се у зависној клаузи најчешће јављају глаголи свршеног вида, али да може доћи и глагол несвршеног вида и наводи два конструисана примјера, један је: *Пошійо* једно време шета, он после неуморно ради (СТЕВАНОВИЋ 1991: 873–874). Скрећем пажњу на синтагму *једно време*: она ограничава трајање имперфективне радње. Овдје није битно што се ради о садашњости; увијек је у питању начин исказивања сукцесивности у реченици с овим везником. Павица Мразовић у својој граматици истиче да је овај везник једнак везнику *чим*, једино нема компоненту истицања непосредног вршења радње управне по завршетку радње временске клаузе. За везник *чим* рекла је да повезује клаузе чије радње могу припадати прошлости или будућности, те да у тим временским реченицама радња из временске клаузе мора бити перфективна – што, дакле, важи и за реченице с везником *йошійо* (МРАЗОВИЋ 2009: 593–594). Ивана Антонић наводи Стевановићеве примјере с имперфективним глаголима у временским клаузама (АНТОНИЋ 2001: 133). Такав примјер је овдје наведени, једанаести – прошла радња исказана несвршеним глаголом опет је на неки начин ограничена прилогом *дуго* (види и АНТОНИЋ 2001: 130).

Примјери који су овдје наведени за прошлост дозвољавају да се изведу неки закључци о временским реченицама с овим везником, чије радње карактерише претериталност. Најчешће (овдје сем једанаестог примјера) у предикату временске клаузе јавља се свршени глагол, док се у предикату управне клаузе јављају и свршени (2–7, 9–11) и несвршени глаголи (1 и 8). У оваквим реченицама могу се исказивати прошле референцијалне (1–7, 10 и 11) и неререференцијалне (8 и 9) радње. Кад су у питању неререференцијалне радње, сукцесивност се тиче појединачних у оквиру неограниченог мноштва прошлих радњи. У неким примјерима (4, 6 и 9) уз везник *йошійо* јавља се и партикула *шек*, која се јавља и уз временски везник *кад*, нпр: *Тек кад* кад неки људи практично нестану, ви почињете да до-

бијате праву слику шта су они значили за ту средину (НИН, 28. 7. 2011, 50): *Тек кад* је у Цариграду дошло до мајског преврата и промене на престолу, престале су наредбе за упућивање официра у Турску (Андрић, 43).

Могућност јављања партикуле *ишк* уз временске везнике треба имати у виду у разматрању питања којим се бави овај рад.

Везник *иошито* јавља се и у временским реченицама код којих се предикатима зависне и управне клаузе исказује будућност. Тако је у следећим примјерима.

[2]

1. Они ће за њим касније *иошито* нађу Блажа (М. Стевановић 1991: 874; М. Божић, *Курлани*).
2. *Пошито* будем прогутао два бруфена и залио их шампањцем, бар ћу моћи све да преспавам (Оташевић; Д. Тушевљаковић)².
3. Јеремића ћу имати прилике да коментаришем током посете Србији, *иошито* будем разговарао с њим, рекао је Бан (Оташевић; Прес 2012).
4. ... и тако ће, чини ми се, звучати још дуго *иошито* будем изашао (Оташевић; Б. Пекић).
5. *Пошито* будем изнео проблем, покушаћу да укажем на то шта се може урадити на његовом решењу (Оташевић; Блиц, 2013).
6. *Пошито* будем поново изабран, моћи ћу да будем флексибилнији, рекао је Обама (Оташевић; Блиц, 2013).
7. Комисија ... свој рад ће започети *тек иошито* буду затворене све оптужбе против Владе (Оташевић; Блиц, 2013).
8. Рече ми да, *иошито* будем смирио мисли, морам држати очи отворене и гледати жбуње на југоистоку (Оташевић; К. Кастанеда).
9. *Тек иошито* буду урађене социјалне карте и утврђен нови тарифни систем, може се разговарати о поскупљењу струје (Оташевић; Блиц, 2013).
10. *Пошито* искочи из авиона, падобранац треба над самим језером да се ослободи падобрана ... (Антонић 2001: 133; Политика, 1951).
11. И у градском већу очекују да одговорни буду кажњени и то *иошито* буду утврђене све околности инцидента (Оташевић; Блиц, 2013).

За ове реченице је карактеристично да у зависној клаузи долази перфективни глагол. Значење sukcesивности подразумева да се у временској клаузи јавља перфективни глагол, у облику футура другог (2–5) или перфективног презента као његове замјене (1), док

² Примјере са ознаком Оташевић уступио ми је из свог електронског корпуса колега Ђорђе Оташевић из Института за српски језик САНУ. И овом приликом најљепше му се захваљујем.

је у управној футур први или имперфективни презент као његова замјена. И у примјерима 6 и 7 ради се о презенту, само је овог пута ријеч о пасивној дијатези. Футур други би гласио: Пошто *будем био* поново *изабран...* (6). Знамо да и при активној дијатези перфективни презент често замјењује облик футура другог, а при пасивној то је још чешће, може се рећи да је пасивна форма футура другог веома ријетка³. И слједећи примјери су слични претходним иако нема футура првог у управним клаузама. Уз модални глагол у презенту (8, 9 и 10) допунски глагол има будућу временску перспективу и понашају се као самостално употријебљени глаголи у футуру првом. Модални глагол у овим примјерима би могао бити и у облику футура првог. Слично је и у једанаестом примјеру: глагол *очекивајџи* тражи допуну у облику презента, који се у временској реченици понаша као футур први кад је од свршених глагола. Овдје не може доћи футур други, ни у активној ни у пасивној форми (уп. очекују да одговорне казне). Кад је допуна у виду имперфективног глагола, постоје двије могућности: да глагол допунске реченице уз глагол *очекивајџи* исказује садашњу или будућу радњу⁴.

У анализираној грађи има и примјера временских реченица с овим везником код којих се предикатима временске и управне клаузе исказују садашње радње. Такви су слједећи примјери.

[3]

1. *Пошиџо* се сабере љетина и сноплѣ жита поређа на гувну, на врх наклађаја се сџави посуда с водом да се ђаво утопи, ако дође (Братић 2, 24).
2. Одрастао у сиротиштима, песник се никада није одвикао од обичаја да *йошиџо* ујутру устане (а устајао је рано, у шест) аутоматски спреми свој кревет ... (Капор, 361).
3. На потесу, *йошиџо* се усев дигне, остаје само стрњика (Стевановић 1991: 873; Јединство, 1873).
4. Ови други, напротив, носе цео свет на својим зеницама, и умру *џек* *йошиџо* су све на овој земљи видели и пребројали (Дучић, 35).

За све ове примјере је карактеристично да се глаголима у облику презента у предикатима исказују нереференцијалне садашње радње. Не могу се временским реченицама с овим везником исказивати садашње референцијалне радње. То је вјероватно и био разлог

³ О томе в. ТАНАСИЋ 2003: 77.

⁴ Тако је и кад су посриједи други глаголи који траже овакве допунске реченице: тражити/затражити, наредити/наређивати итд.

што Павица Мразовић у својој граматички истиче да предикати обје клаузе с везницима *чим* и *йошйшо* исказују прошле или будуће радње (MRAZOVIC 2009: 593, 594)⁵. Она није узимала у обзир чињеницу да се глаголским облицима исказују и референцијалне и неререференцијалне радње, с чим се у славистичкој литератури посљедњих тридесетак година рачуна при изучавању функционисања временских глаголских облика (в. Ивић 1983, ТАНАСИЋ 1996, 2005). И у овим реченицама по правилу је у временској клаузи перфективни глагол⁶, а у управној може бити и имперфективни глагол (3). У четвртог примјеру је у временској клаузи перфективни перфекат, који би саввим регуларно могао бити замијењен презентом; ради се о (ријетким) случајевима кад се перфективним перфектом исказују прошле неререференцијалне радње – преко појединачног се исказује опште.

Ово што је речено о временским реченицама с везником *йошйшо*, довољно је и, по моме мишљењу, значајно је за разматрање узрочних реченица с тим везником, што у наставку рада слиједи.

Прије преласка на анализу грађе потребно је рећи да је употреба везника *йошйшо* у узрочним реченицама одавно позната у нашој литератури. Још је Томо Маретић у својој граматички забиљежио примјере ових реченица и нагласио да их нема код Вука и Даничића у списима, а ни у народним умотворинама (МАРЕТИЋ 1931: 470). И у првом броју *Нашег језика* Маретић наводи да се према Рјечнику ЈАЗУ види да те ријечи у узрочном значењу нема прије 19. вијека, те да и сам не одобрава њену употребу с таквим значењем (МАРЕТИЋ 1933: 166). На ово се осврнуо Данило Вушовић исправно истичући начелно да не мора бити погрешно све чега нема у народним умотворинама. Он оправдава употребу овога везника с узрочним значењем уз напомену да се и у другим словенским језицима временски везници јављају и с узрочним значењем, нпр. у руском (ВУШОВИЋ 1939: 174). Слично коментарише Маретићев став и М. Стевановић у својој великој граматички (СТЕВАНОВИЋ 1991: 895–896)⁷.

⁵ М. Стевановић се овим није бавио, како видимо, он има такав примјер и само каже да је посриједи сукцесивност. Ни И. Антонић се није овим бавила; и од ње је преузет један примјер с модалним глаголом у презенту.

⁶ М. Стевановић наводи два примјера са имперфективним глаголима, које преузима и И. Антонић. И из тих примјера се види да је глаголу у облику презенту оvdје потребна помоћ у виду адекватне лексеме.

⁷ И у граматички Ж. Станојчића и Љ. Поповића такође се овај везник јавља и међу везницима узрочних реченица, без посебног коментарисања (СТАНОЈЧИЋ и ПОПОВИЋ 2005: 319). И Павица Мразовић наводи овај везник и међу узрочним ве-

И овдје ће се примјери разврстати у неколико група, нешто другачије него код разматрања временских реченица: сад ће се разврставати према глаголском облику у зависној клаузи пошто у управној избор глаголских облика није идентичан оном у временској реченици.

[4]

1. Сматрао је да је пук одличан и, *йошиџо је добио* упутства да буде мек, *решио се* да забашури оно што је ноћас било (Црњански 1, 36).
2. *Пошиџо је он био* у војсци *испредњачио*, а најбоље међу њима знао немечки, браћа *су га изабрала* да он у њихово име – ако буде потребно – говори (Црњански 2, 23).
3. *Пошиџо су* путници били, то јутро, рано *пробуђени*, *почео је да их хвата* неки пријатни дремеж, и, кроз тај дремеж путовали су дуго (Црњански 2, 138).
4. А *йошиџо је био оставио* отворена вратанца, која су водила, иза ормана у соби, на доклат, *био се освежио* (Црњански 2, 238).
5. А можда *се уплашила* да не пропадне овогодишња Гуча, те да не дође до физичких обрачуна малинара и мештана Драгачева, *йошиџо су малинари претили* блокадом пута ка Сабору трубача ... (НИН, 11. 8. 2011, 23).
6. *Пошиџо је* Исакович, у недоумици, *седео* поред ње, као скамењен, она му, дрско, прошапта ... (Црњански 2, 146).
7. *Пошиџо је лежао* тако, данима, у мраку, и ноћу, широм отворених очију, у тој соби својој, код госпоже Хумл, *почео је* да сања будан... (Црњански 2, 230).
8. *Пошиџо* ме је Зуко неумерено *хвалио* пред Андрићем, он *рече* да се познајемо из удружења (Капор, 257).
9. *Пошиџо се распитивао* на све стране, *рекоше* му да у Билећи живи један столар, неки Лазо Капор... (Капор, 363).
10. Како било, *йошиџо смо се* ипак колико-толико разумно *понашали*, *нису ништа учинили* ... (НИН, 28. 7. 2011, 67).
11. *Пошиџо је* раније цена угља за широку потрошњу *била депласирана*, у претходне две године *повећали смо је* за око 30 посто... (НИН, 29. 9. 2011, 73).
12. *Пошиџо* Павле, крај свег јахања у битке и ратове, на бојишта у иностранству, *није познавао* друге земље хришћанства, и Европе, он је,

зницима (МРАЗОВИЋ 2009: 599), а наводи се и у граматички Симић и Јовановић 2002 (стр. 1318). Ж. Станојчић у својој граматички наводи овај везник, као нетипични везник узрочних реченица (СТАНОЈЧИЋ 2010: 409). У тим граматикама се ово питање не коментарише. Такође, како је напоменуто у уводу, у монографији о исказивању узрока Милош Ковачевић наводи везник *йошиџо* међу везницима узрочних реченица (КОВАЧЕВИЋ 1988). Наводи га и Ксенија Милошевић (нпр. МИЛОШЕВИЋ 1985), а Ивана Антонић запажа да је овај везник у временским реченицама у повлачењу и да се шири у семантичком пољу узрочности (АНТОНИЋ 2001: 134).

- као цела фамилија Исаковича, мислио да је Вијена Содома и Гомора (Црњански 2, 230).
13. Пошћо је ређе могао да је води на балове у Брод и Осечки град, водио је чешће жену у лов, на лисице (Црњански 1, 74).
  14. Звао ју је Гуја пошћо је мало која умела као она да палаца језиком (Вуксановић, 110).
  15. Да не би понављао, пошћо између Зврндаре и Зврцаљке нема никакве разлике, најбоље је да скупиш значења, да отвориш речнике и нанижеш све што су написали испод глагола зврцајти ... (Вуксановић, 187).
  16. Пошћо му је у глави био непрестано говор који је имао да одржи, једнако је вадио из цепа велики омот упута за одашиљање војске ... (Црњански 1, 35).
  17. Пошћо је Ладон био опасност за обојицу, Херакле ће га на превару устријелити (Братић 1, 193).
  18. Пошћо смо положили писмени испит, припремамо се за усмени.
  19. Зевс ће у провалије Таргара срушити стијену за коју је био везан Прометеј. Пошћо је Прометеј остао жив, поново га је приковао на Кавказу (Братић 2, 191).
  20. Пошћо је Исакович цео дан провео у згради Комесара, заповедништво преузе најстарији капетан, Пишчевич, из Шида (Црњански 1, 40).
  21. Очекујемо да, након што смо финансирали Коридор у северном и јужном делу, добијемо и послове који се финансирају из средстава Светске и Европске банке, јер би једноставно било коректно да добијемо ове деонице пошћо смо доказали да и технолошки и финансијски можемо да носимо велике пројекте (НИН, 28, 7. 2011, 73).
  22. Краљ је имао намеру да је посети, али је посета отказана пошћо је полиција открила да је Мехмедбашић минирао читав ресторан желећи да убије краља (Капор, 344).

У прва четири примјера у оба предиката су свршени глаголи, постоји сукцесивност радњи зависне и управне клаузе. Међутим, у реченицама се не јавља у првом плану временска семантика: није међу њима успостављен чвршћи темпорални однос. У првој реченици би темпорална семантика избила у први план кад би се уз везник појавила партикула ишк, а у остала три примјера та партикула не би ни пристајала. У посљедња четири примјера (19–22) није могуће са сигурношћу утврдити о каквим реченицама се ради: временски след је присутан и није искључен из информације, али се осјећа и узрочно-посљедична веза међу радњама са таквим слиједом.

У примјерима 5–11 у узрочној клаузи је несвршени глагол, а у управној свршени. У првих седам примјера не постоји изражено

значење сукцесивности међу радњама два предиката. Дакле, везник *йошйџо* је изгубио то своје специфично значење које има међу временским везницима. И у посљедњем, једанаестом, примјеру значењу сукцесивности доприносе временске одредбе у клаузама управне и зависне клаузе, а не везник.

У примјерима 12 до 16 у обје клаузе су имперфективни глаголи. И овдје је потпуно избрисана временска граница међу предикацијама једне и друге, чак се ради о истовремености, што се на плану прошлости без помоћи других језичких средстава не остварује кад су посриједи временске реченице с овим везником. У седамнаестом примјеру у управној клаузи је приповједачки футур, а могао би доћи и претеритални облик – перфекат или аорист. У осамнаестом примјеру у управној клаузи је презент. Овакав однос могао би се успоставити и међу предикацијама управне и зависне клаузе у зависносложеној временској реченици.

А сад да видимо како се остварују узрочне реченице кад се у зависној клаузи исказује будућа радња.

[5]

1. Прво, што није ред да девојка тако дубоко у ноћ седи, а друго, што ће морати сутра, *йошйџо* ће јој мати бити неиспавана, она да порани и спреми и почисти кућу (Оташевић; Бора Станковић: *Нечистија крв*).
2. Прибележићу само, *йошйџо* ћу вероватно заборавити, неколико ставки о том тексту (Оташевић; Данило Филиповић: *Лукојшине*, Алма, Београд).
3. Него, ја сад идем, зове ме неко друштво, па се видимо сутра, вероватно, пошто ћу доћи касно, у ствари рано, како год! (Оташевић; Душица Беланчић: *Рађање лейштира*, Алма, Београд).
4. Помислио сам, навратићу другог дана, *йошйџо* ћу у Кареји бити неколико дана у обиласку околних манастира. (Оташевић; Лазар Дашић: *Расјућа*, Алма, Београд).
5. *Пошйџо* ћеш имати јаке мишиће, захтеваће од тебе да носиш теже терете (Оташевић; Курир 2013).
6. Наш главни проблем биће фонд тренинга и уигравање *йошйџо* ћемо прикључити неколико играча рођених 1995. године (Оташевић; Курир, 2013).
7. То је добро решење *йошйџо* ћете у свакој продавници моћи да докупите нове ако останете без енергије када вам је најпотребнија (Оташевић; Курир, 2013).
8. Купи нам хлеба и млијека *йошйџо* сутра продавнице неће радити.

И овдје имамо сасвим другачију ситуацију у односу на временске реченице. Док се у временској реченици у зависној временској

клаузи јавља искључиво облик футура другог или његов еквивалент – перфективни презент, у узрочној реченици у зависној клаузи јавља се футур први или његов еквивалент – имперфективни презент (3). У седмом примјеру у управној клаузи предикација има садашњу временску вриједност, као што је то могуће и кад су други узрочни везници у питању. Такође, и у осмом примјеру везник *йошїџо* се понаша као и други узрочни везници: у управној клаузи јавља се облик императива, чија радња има будућу временску перспективу. Дакле, ради се о сасвим другачијим могућностима комбинације глаголских облика од оне кад је везник *йошїџо* са временским значењем.

Са везником *йошїџо* јављају се и узрочне реченице код којих предикација у зависној клаузи припада садашњости. То илуструју следећи примјери.

[6]

1. *Пошїџо* форма *сви заузима* друкчије место у систему, у ту сврху се употребљавају множински облици показних придева ... (И. Грицкат, Наш језик XXXII/1–2, 1).
2. *Пошїџо* Италија, Аустрија и земље ЦЕФТА трпе кризу, а то су наша извозна тржишта, лако може да се деси да пресахне ионако лош извоз (НИН, 18. 8. 2011, 8).
3. Али, сада видимо да је „мама“ у стању да, такорећи, саму себе прода, *йошїџо* је реч о друштву у којем је све на продају (НИН, 28. 7. 2011, 60).
4. *Пошїџо* је највећи број Рома без посла, то нови закон предвиђа укидање социјалне помоћи онима који одбију било какав понуђени посао (НИН, 21. 7. 2011, 9).
5. Свако од нас види свој случај, а он види тај случај у контексту неког политичког прегруписавања, *йошїџо* познаје структуре те мафије (Капор, 349).
6. *Пошїџо* је љубав тако бедна, она ће живети без љубави уз овог, суhog, жутог човека... (Црњански 1, 78).
7. *Пошїџо* не могу накнадно да уведу ограничење *онда су решили* да уведу таксе за инвеститоре и да тако потрошачима поскупљење буде мање (НИН, 13. 10. 2010, 32).
8. *Пошїџо* се на целом Балкану не ради толико колико у Србији, јер *нема* толико инвестиција *йошїџо* је криза глобална – видимо шта се дешава у Грчкој, Шпанији, Италији, то је условило да се на нашим просторима појављују неке озбиљне стране фирме... (НИН, 28. 7. 2011, 75).
9. *Пошїџо* је наша општина највећи извозник у Моравичком округу, то је био разлог да се изборимо за поновно враћање царине у Горњи Милановац (НИН, 25. 8. 2011, 74).

10. *Пошійо* више не верујем у личну могућност наших срећа појединачно, желео бих да поверујем да се и овако кроз неки посао може осетити мало астралне музике (Милошевић 1985: 24; Писмо М. Црњанског).
11. *Пошійо* немам ту књигу, донеси ми је из библиотеке.
12. (*Пошійо* познајеш стотине, који имају надимке, о њима пишеш како најбоље умеш, као Вук у *Српском рјечнику* испод речи надимак – што су други преузимали, уграбили пре тебе – трудиш се, доводиш слова навоице, никад одумице, никад наопачке, морам мало да те хвалим, одвише се посипаш пепелом, можда понекад машеш шареном марамом да би се боље видело чиме се бавиш, у какав си казан умочио кашику, *йошійо* си окупио људе посебних особина, необичне и сличне истовремено, нашао заборављене надимке, доста мање честих међу њима, по навици да откопаваш реткости, шлимански, као што ти је рекао професор који говори неколико језика, а свој није као ти савладао, *йошійо* толико страница пуниш надимцима, прозваће те Надимак ...) (Вуксановић, 311).

Ови примјери нам свједоче да се и на овом временском плану узрочне реченице разликују од временских са истим везником *йошійо*. Код временских реченица на плану садашњости употребљава се презент за исказивање неререференцијалне садашњости, при чему се између појединачних радњи управне и зависне клаузе успоставља однос сукцесивности, а референцијална садашњост се у пракси ријетко исказује и за то је потребна сарадња неких других реченичних чланова. У случају узрочних реченица презентом се, кад је он у обје клаузе, може исказивати како неререференцијална тако и референцијална садашњост и не чува се однос сукцесивности (1–5). Остали примјери илуструју могућности комбинација глаголских облика и односа међу радњама какви нису могући у временским реченицама: да се у предикату управне клаузе исказује будућа (6) или прошла радња (7–9), односно да се исказује модалност потенцијалом (10) или императивом (11).

Посљедњи примјер наведен је и зато да се покаже како се и с овим везником уз једну управну клаузу може везати више зависних клауза, што је једна од карактеристика зависне сложене реченице у српском језику (нешто више о овоме у раду ТАНАСИЋ 2012: 111–126). Понекад, посебно када је посриједи умјетнички текст, као што је у овом случају, таква сложена реченица се може усложњавати већим бројем клауза. Ипак, трипут употријебљен везник *йошійо* главни је носилац веза ове сложене реченичне конструкције.

И у овом случају, како се види, постоји велика разлика међу реченицама у којим везник *йошійо* има узрочно и временско значење.

Видјели смо да се у временским реченицама с везником *йошійо* у предикату може јавити облик потенцијала, у једној или у обје клаузе; ту потенцијал има временско значење. Тај глаголски облик се може јавити у предикату и кад се ради о узрочним реченицама с овим везником. Да наведемо неколико таквих примјера.

[7]

1. Наиме, *йошійо би* је њене дуге ноге вукле ка дну, жирафа би морала свој дуги врат да држи хоризонтално, а глава би јој била готово под водом (Оташевић; Блиц, 2010).
2. Зар не би било то лепо? И нама и женама. Мање би радиле, *йошійо би* их било више (Оташевић; Глас јавности, 2010).
3. Он би окуражио и наложио војску песмама боље него Филип Вишњић. Очас посла би добили Турке, а пошто би их наложио баш добро, освојили би пола Европе (И).
4. Хтео бих овај лаптоп са неком слабијом конфигурацијом (читај јефтинијом) пошто бих га користио као други лаптоп, за сурфовање, музику, филм (И).
5. Да овде говоримо само о Јовану Илићу, или било ком другом фронтмену, вероватно би број гостовања по свету био већи, пошто би их тамо сачекао неки други добар домаћи састав који би их пратио. Као бенд – немогућа мисија (И).
6. Научници се не усуђују да се успротиве теорији еволуције *йошійо би* их онда њихове колеге напале, па би изгубили посао и не би могли да објаве своје текстове (И).
7. Највећа опозициона странка морала је да изађе на изборе *йошійо би* је изборна апстиненција исувише коштала (Оташевић; Време, 12. 8. 2000).
8. Морам ти објаснити ја, јер економисти то неће учинити, *йошійо би* их то одвело к ... Карлу Марксу, а то ни случајно не желе (Оташевић; Глас јавности, 2010).
9. *Пошійо* барон са својим узаним панталонама са штруфнама не би могао на миндерлук сести нити ноге опружити, на Поповићеву сугестију, кнегиња нареди да се донесу две столице (ВН, 11. 4. 2013, 24).

У прва четири примјера у оба предиката је облик потенцијала, али јасно је да је посриједи модална употреба његова. (Исказивање модалности је примарна функција овог облика, а за секундарну функцију потребна је помоћ неког средства.) По овоме се разликују узрочне од временских реченица с везником *йошійо*. Интересантно је да се у узрочним реченицама с везником *кад* у предикату јављају временски глаголски облици, а потенцијал је резервисан за условне реченице с тим везником. У управној клаузи може се наћи презент

за садашњост (6), перфекат (7) или други облик за прошлост (9) или футур (8).

Види се да се и у овом случају узрочни везник *йошиѿо* јавља у реченицама какве су и оне узрочне реченице с типичним модалним везницима.

На крају, речено се може свести на слједеће. Везник *йошиѿо* у савременом српском језику поред временског врло често има и узрочно значење. Значење овог везника у највећем броју случајева се може утврдити у оквиру саме сложене реченице. Кад је у питању временска реченица, на плану прошлости се предикатом зависне клаузе по правилу исказују прошле свршене радње и увијек се чува однос сукцесивности међу радњама зависне и временске клаузе. Да би се појавио несвршени глагол у тој позицији, у реченици мора постојати средство којим се обезбјеђује такав однос. Овдје се уз претериталне глаголске облике често јавља и потенцијал у временској функцији. Кад се везник *йошиѿо* употријебљава са узрочним значењем, онда нема ограничења у погледу глаголског вида у зависној клаузи: јављају се и свршени и несвршени глаголи, однос сукцесивности више није у првом плану, нити мора постојати; често се ради о паралелности ситуација исказаних предикатом управне и зависне клаузе ако је и ова из управне прошла. Уз везник *йошиѿо* не може доћи партикула *йек*, што такође помаже да се препозна временска реченица кад је распоред глаголских облика који долази и у временским и у узрочним реченицама. Осим тога, према предикату зависне клаузе могу се у управној клаузи исказивати и садашње и будуће радње. Евентуална појава потенцијала на плану прошлости у узрочним реченицама не утиче на проблем разграничавања будући да се овај глаголски облик у примарној, модалној, функцији ипак лако препознаје.

На плану садашњости опет у највећем броју случајева јавља се формална разлика међу временским и узрочним реченицама с везником *йошиѿо*. Временске реченице су сведене само на случај кад се ради о неререференцијалној садашњости, по правилу су са свршеним глаголом у зависној клаузи и исказују однос сукцесивности међу радњама. Кад су посриједи узрочне реченице, исказује се и референцијална и неререференцијална садашњост, а према предикату зависне клаузе у управној клаузи може доћи предикат са временском вриједношћу садашњости, прошлости или будућности, као и оба модална глаголска облика.

Посебно је изражена разлика кад се зависном клаузом исказује будућа радња. Код временских реченица с овим везником у зависној

клаузи јавља се или футур други или његов еквивалент у виду перфективног презента, а у управној је футур први или његов еквивалент у виду имперфективног презента. Кад је посриједи узрочна реченица с овим везником, у зависној клаузи никад не може доћи футур други ни његов еквивалент, већ долази футур први или његов еквивалент. У управној клаузи се може појавити футур први, презент или неки претеритални облик, као и модални глаголски облици.

У узрочним реченицама се у зависној клаузи јавља и облик потенцијала, а у управној клаузи тада може стајати опет потенцијал или неки временски глаголски облик који исказује садашњост, прошлост или будућност. Будући да се примарна функција потенцијала у реченици утврђује без потребе посебних средстава, односно уз најмању помоћ таквих средстава, то се у пракси овакве узрочне реченице не мијешају са временским у чијем предикату се јавља потенцијал за исказивање прошлости и онда кад је и у управној клаузи облик потенцијала.

Дакле, у савременом српском језику везник *пошто* јесте везник временских и узрочних реченица. Његово значење се најчешће утврђује у оквиру саме реченице јер постоје разлике у структури временске и узрочне реченице с тим везником. Ријетки су случајеви кад реченица својом структуром не омогућује препознавање значења овог везника и кад се ради утврђивања његовог значења и типа зависносложене реченице мора потезати за средствима изван саме реченице, како то бива и у другим случајевима синтаксичке хомонимије.

Цитирана лијераијура

- АНТОНИЋ 2001 – Ivana Antonić. *Vremenska rečenica*, Sremski Karlovci – Novi Sad, 2001.
- ВУШОВИЋ 1934 – Данило Вушовић. „О узрочном значењу свезице ’пошто’“. *Наш језик* II/4, Београд, 103–105.
- ИВИЋ 1983 – Milka Ivić. „Načini na koje slovenski glagol ovremenjuje ponavljanu radnju“, у књ. Milka Ivić, *Lingvistički ogledi*, Београд.
- КОВАЧЕВИЋ 1988 – Miloš Kovačević. *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo.
- МАРЕТИЋ 1931 – Tomislav Maretić. ²*Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb.
- МИЛОШЕВИЋ 1985 – Ксенија Милошевић. „Аспектуално-временска конфигурација у систему сложених реченица с каузалном клаузом у срп-

- скохрватском језику“. *Научни састїанак славистїа у Вукове дане* 14/ 2, Београд, 21–35.
- МИЛОШЕВИЋ 1986 – Ксенија Милошевић. „Језички и вањјезички сигнали каузалне зависности између простих реченица у сложеној“. *Књижевни језик* XV/3–4, Сарајево, 280–296.
- МРАЗОВИЋ 2009 – Pavica Mrazović (u saradnji sa Zorom Vukadinović). *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad.
- СИМИЋ И ЈОВАНОВИЋ 2002 – Радоје Симић и Јелена Јовановић. *Срїска синїакса I–II*, Београд.
- СТАНОЈЧИЋ 2010 – Живојин Станојчић. *Грамаїїка срїског књижевног језика*, Београд.
- СТАНОЈЧИЋ И ПОПОВИЋ 2005 – Живојин Станојчић и Љубомир Поповић. *Грамаїїка срїскога језика*, десето издање, Београд.
- СТЕВАНОВИЋ 1991 – Михаило Стевановић. *Савремени срїскохрвайїски језик II. Синїакса*, пето издање, Београд.
- ТАНАСИЋ 1996 – Срето Танасић. *Презениї у савременом срїском језику*, Београд.
- ТАНАСИЋ 2003 – Срето Танасић. „Доїринос Михаила Сїевановића изучавању йасивне дијайїезе у срїском језику“. ЦАНУ, Гласник Одјелења умјетности 21, Подгорица, 73–79.
- ТАНАСИЋ 2005 – Срето Танасић. „Синтакса глагола“, у књ. Предраг Пипер и др. *Синїакса савременога срїског језика: йросїа реченица*. Београд – Нови Сад.
- ТАНАСИЋ 2012 – Срето Танасић. „О координираној вези зависних клауза у сложеној реченици“, у књ. Срето Танасић. *Из синїаксе срїске реченице*. Београд, 111–126.

Извори

- АНДРИЋ – Иво Андрић. *Травничка хроника*, Нолит, Београд, 1981.
- БРАТИЋ 1 – Радослав Братић. *Трг соли*, Просвета – Филип Вишњић, Београд, 2012.
- БРАТИЋ 2 – Радослав Братић. *Сїрах од звона*. Просвета и Филип Вишњић, Београд, 2012.
- ВН – *Вечерње новосїи*, дневни лист, Београд.
- ВУКСАНОВИЋ – Миро Вуксановић, *Семољ људи*, Београдска књига, Београд, 2011.
- ГРИЦКАТ – Ирена Грицкат. Поводом заменице сав, сваки (и сродних речи), *Наш језик* 32/1–2, Београд, 1997–1998.
- ДУЧИЋ – Јован Дучић. *Градови и химере*, Политика, Београд, 2005.

- КАПОР – Момо Капор. *Исјовесџи*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008.
- НИН – *НИН*, Недељне информативне новине, Београд.
- ЦРЊАНСКИ 1 – Милош Црњански. *Сеобе*, прва књига, Нолит, Београд, 1973.
- ЦРЊАНСКИ 2 – Милош Црњански. *Сеобе*, друга књига, Нолит, Београд, 1973.
- ЋОПИЋ – Бранко Ћопић. *Башића сљезове боје*, Просвета и др., Београд и др., 1983.

Резюме

Срето Танасич

ВРЕМЕННОЕ И ПРИЧИННОЕ ЗНАЧЕНИЕ СОЮЗА *ПОШТО* В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

В настоящей работе речь идет о предложениях с союзом *пошто*. Цель исследования – показать, имеются ли возможности подтвердить наличие формальных различий между предложениями с временным и причинным значением данного союза. Анализ, проведенный на материале различных функциональных стилей, показал, что в современном сербском языке союз *пошто* часто встречается и в причинных предложерниях. В большинстве случаев имеются синтаксические различия между временными и причинными предложениями, в которых есть данный союз. Эти различия чаще всего проявляются в различном выборе глагольных форм и в сочетаемости глагольного вида в предикатах сочинительной и зависимой клаузы во временных и причинных предложениях с этим союзом; однако, имеются также и другие различия между данными предложениями. Редки случаи, когда предложение своей структурой не обеспечивает возможность распознавания значения данного союза. В таких случаях данную проблему следует разрешать в более широком контексте.

Ключевые слова и выражения: современный сербский язык, синтаксис, временное предложение, причинное предложение, союз *пошто*.